

HOEGGATTERDUIN, RESULTATEN BMP 2015 VERGELEKEN

Leo Schaap en George Hageman

EEN SLECHT BEGIN

De inventarisatie van het Hoegatterduin in 2015 werd gekenmerkt door een koud voorjaar. Bovendien was het regelmatig nat, waardoor een inventarisatieronde soms letterlijk in het water viel. Twee van deze 'natte' dagen zijn uit de BMP inventarisatie verwijderd. Toch bleven voldoende telrondes over om een goede vergelijking met de voorgaande jaren te maken.

Foto 1 Bloeiende Meidoorns

Het viel op dat het Hoegatterduin er in het voorjaar erg kaal uitzag. Het duurde niet alleen lang voordat de bladeren in de bomen ontsproten, maar ook de bodembedekking was erg schraal. Het grazen van de schapen en damherten leek zijn tol te hebben geëist. We zagen de damherten zelfs bladeren van de Duindoorn eten; kennelijk was er geen smakelijk alternatief te vinden en het viel op dat er erg veel kale Duindoorns waren. Al met al waren de verwachtingen voor het BMP seizoen na de eerste inventarisatieronden niet hoog gespannen. De Duindoorns bleven kaal maar de Meidoorns bloeiden uiteindelijk heel mooi en maakten een bezoek aan het Hoegatterduin meer dan de moeite waard.

Ondanks dat wij niet bepaald een goed gevoel hadden over de wekelijkse tellingen met weinig soorten, lage aantallen en veel minder weer, bleek het achteraf erg mee te vallen. Voldoende om daarover uitvoerig verslag te doen. Voor de exacte aantallen wordt verwezen naar de in deze Strandloper door Jan Jacobs gepubliceerde tabellen.

RECORD AANTAL SOORTEN

Nu de resultaten bekend zijn, blijkt dus een ander beeld te ontstaan. De resultaten passen heel goed in de reeks van tellingen die eerder zijn gedaan. Er is zelfs een record gevestigd: nog nooit werden er in een telseizoen zoveel

soorten als broedvogel geteld; 41 in totaal. Tot nu toe was het maximum 38 soorten (2013) terwijl in 2014 slechts 34 soorten werden geteld. Op het totaal maakt het niet zoveel uit, maar voor het werk in het veld is iedere niet alledaagse soort een mooie verrassing. Zo werden dit jaar door het BMP autocluster programma de volgende niet alledaagse soorten geaccepteerd:

- Eindelijk weer eens een Wielewaal. De laatste keer dat een Wielewaal in het Hoegatterduin werd gehoord, was 2009. De zang was nu heel goed te horen in het zuidelijke eikenbos. Daarnaast werd buiten het gebied, in het noorden, op dezelfde dag nog een tweede Wielewaal gehoord. De Wielewaal werd in het verleden ook al een paar keer in dit bos gehoord (1998 t/m 2001). Er zijn van 2015 geen andere meldingen (waarneming.nl) van een Wielewaal in de AWD bekend. Eén keer horen is voldoende voor een BMP territorium, maar het kan net zo goed een doortrekker zijn geweest.
- Kleine Bonte Specht. Ook in het zuidelijke eikenbos, op dezelfde plaats als twee jaar geleden. Nu slechts 2 waarnemingen, in tegenstelling tot 2013, toen hij zich veel regelmatig liet zien. Ook nu maakte George Hageman er mooie foto's van.
- Een paartje Bergeenden scharrelde een aantal weken rond in het zuidelijke deel. Er zijn geen aanwijzingen dat zij tot een nest zijn gekomen, maar voor het autoclustering programma waren er voldoende waarnemingen om een territorium te bepalen. Zie foto 3.

Foto 2 Kleine Bonte Specht

Foto 3 Bergeenden

- De Holenduif die zich voorheen af en toe liet horen aan de overkant van het Oosterkanaal, werd een paar keer in het Hoegatterduin gehoord en gezien. Voldoende om tot twee territoria te komen. Overigens is dit de eerste keer dat een Holenduif binnen BMP werd gekarteerd.
- Na een aantal jaren werd ook de Sprinkhaanzanger weer een keer gehoord. Eén keer horen is voldoende voor een territorium. Het bleef deze keer bij één waarneming.
- De Groene Specht werd weer een paar keer gezien in het Ronde Del. Daar waar hij een paar jaar geleden ook regelmatig aanwezig was. De matige winters hebben kennelijk bijgedragen aan de terugkeer van deze mooie vogel in het Hoegatterduin.
- Daarnaast werden ook de Glanskop, Staartmees, Boomkruiper en de Houtsnip gezien en als territorium bevestigd.

Bovenstaande waarnemingen dragen sterk bij tot het record van 41 soorten. Omdat het om enkele territoria gaat, is dit maar van beperkte invloed op de 182 territoria die in 2015 werden geteld. Het aantal soorten in het Hoegatterduin lijkt de laatste jaren toe te nemen. Een nadere analyse laat echter zien dat het aantal soorten beter correleert met het aantal volledige bezoeken dat per broedseizoen aan het Hoegatterduin wordt gebracht. Het gaat dus om de trefkans die de laatste jaren beter is geworden. Bovendien kunnen, door de introductie van het autocluster programma, losse waarnemingen gemakkelijk

worden toegevoegd. Dat is bijvoorbeeld gebeurd met de Houtsnip. Het lijkt er dus niet op dat er sprake is van meer diversiteit.

EFFECT SNOEIEN EN BEGRAZEN NOG MERKBAAR

De inventarisatie van 2015 past goed in het beeld van de vorige jaren en sluit goed aan op het effect van de bestrijding van de Amerikaanse Vogelkers. Vorig jaar hebben we daaraan een artikel gewijd. In het winterseizoen 2011/2012 werd alle Vogelkers verwijderd. Dat heeft ook een sterk effect gehad op al het struweel, doordat de Vogelkers met veel geweld is verwijderd en uit ander struweel is losgetrokken. Er zijn nu openingen en paadjes ontstaan, die vroeger niet mogelijk waren. De compacte studie van vorig jaar is uitgevoerd op basis van BMP tellingen en laat duidelijk zien dat er een schoksgewijze verandering heeft plaatsgevonden. Als er over drie jaar, zowel voor als na de verwijdering, wordt gemiddeld, betekent dit voor de ecologische groep 'open bos en randen' een toename van 27% en van de groep 'opgaand en gesloten bos' een toename van 22%. De groep 'struiken en struwelen' nam daarentegen af met 26%. Deze verschillen zijn significant en de resultaten van 2015 bevestigen nog een keer deze verandering. Ze passen exact in de verhoudingen die na het bestrijden van de Vogelkers in 2011/2012 zijn ontstaan. Zie hiertoe de tabel 1.

VERGELIJKING MET HET VERLEDEN

Het totaal van 182 territoria is weliswaar niet erg hoog, maar beter dan de 173 van vorig jaar en past goed bij de tellingen van na 2011. Het is interessant te zien hoe deze telling zich verhoudt tot vroegere tellingen. Omdat top tien lijstjes erg populair zijn, leek het een goed idee om te onderzoeken wat we daar van kunnen leren. Daarom is een tabel gemaakt van de top tien in jaren die 5 jaar uit elkaar liggen. Hoewel het allemaal BMP jaren zijn, moet enige voorzichtigheid betracht worden. De BMP's zijn niet allemaal op dezelfde manier uitgevoerd. Het is dus redelijk grof vergelijkingsmateriaal, dat beter tot zijn recht komt wanneer absolute aantallen worden losgelaten en naar volgorde en verhouding wordt gekeken. Top tien lijstjes zijn daarbij een goed hulpmiddel. Zie tabel 2.

Ecologische groep	Voor het snoeien				Na het snoeien					
	2009	2010	2011	Gem.	2012	2013	2014	Gem.	Toe- afname	2015
Diverse	1	1	2	1	1	1	0	1	-50%	1
Open water	7	13	8	9	11	12	7	10	7%	8
Open bos en randen	26	30	28	28	36	36	35	36	27%	37
Opgaand en gesloten bos	39	45	41	42	52	51	50	51	22%	51
Struiken en struwelen	114	121	115	117	92	87	81	87	-26%	84
Totaal territoria	187	210	194	197	192	187	173	184	-7%	181
Aantal soorten	34	37	33		36	38	34			41

Tabel 1: Ecologische groepen vergeleken voor en na het snoeien

Top Tien Tabel - BMP Hoegatterduin- Aantal Territoria												
Plaats	1990		1995		2000		2005		2010		2015	
1	Fitis	42	Fitis	32	Fitis	33	Fitis	25	Fitis	37	Fitis	32
2	Houtduif	13	Nachtegaal	15	Koolmees	20	Grasmus	9	Grasmus	17	Boompieper	13
3	Grasmus	12	Winterkoning	13	Grasmus	13	Koolmees	8	Nachtegaal	14	Koolmees	12
4	Nachtegaal	11	Heggenmus	12	Winterkoning	12	Pimpelmees	7	Boompieper	13	Vink	11
5	Heggenmus	10	Koolmees	12	Nachtegaal	11	Nachtegaal	9	Koolmees	11	Gekr. Roodstaart	9
6	Koolmees	9	Grasmus	11	Pimpelmees	10	Tjiftjaf	7	Pimpelmees	9	Pimpelmees	8
7	Ekster	8	Pimpelmees	10	Boompieper	9	Kuifeend	5	Vink	8	Heggenmus	8
8	Merel	8	Boompieper	7	Gekr. Roodstaart	8	Winterkoning	5	Merel	7	Grasmus	8
9	Gekr. Roodstaart	6	Gekr. Roodstaart	6	Heggenmus	7	Boompieper	4	Heggenmus	7	Merel	7
10	Boompieper	6	Houtduif	6	Merel/Roodborst	6	Merel	4	Gekr. Roodstaart	7	Boomleeuwerik	7
Totaal top tien		125		125		129		83		130		115
Percentage totaal BMP		69%		72%		69%		66%		62%		63%

Tabel 2: Top tien tabellen

Uit de lijstjes blijkt ten eerste dat de top tien altijd meer dan 60% uitmaakt van het totaal aantal getelde territoria. Zij vormen de kern van de vogelbevolking in het gebied. Een paar soorten zijn altijd aanwezig maar niet altijd op dezelfde plaats: Fitis, Grasmus, Boompieper en Koolmees. De onaantastbare koploper blijkt de Fitis te zijn en zijn positie lijkt voorlopig niet in gevaar te komen. Ooit met 42 territoria (absoluut record) maar in 2015 met 32 territoria. Ten opzichte van 2014 betekent dit een zeker herstel. Een echte duinvogel die zich kennelijk goed weet te handhaven.

De Grasmus baart ons zorgen, haar plaats als duinvogel wordt steeds verder teruggedrongen zeker wanneer naar absolute aantallen wordt bekeken. Maar er zijn eerder variaties opgetreden en we hopen dat in de toekomst herstel zal optreden. De Koolmees is altijd sterk aanwezig in het Hoegatterduin, de aantallen variëren sterk, sneeuw en winters kunnen hun tol eisen, maar er zijn er altijd voldoende om in de top tien te blijven. Eigenlijk is hij slecht te tellen, hij zwerft door een groot gebied en is weinig honkvast. Ook de Boompieper varieert in plaats op de top tien maar is altijd aanwezig. Hij concurreert kennelijk niet met de Boomleeuwerik die de laatste jaren sterk is toegenomen, integendeel hij doet het de laatste jaren goed.

De Pimpelmees doet het vanaf 1995 goed en is daarna niet meer weggeweest uit de top tien. De Gekraagde Roodstaart is alleen in 2005 niet aanwezig geweest en neemt nog steeds een prominente plaats in op het lijstje. De Ekster en Houtduif, ooit in grote aantallen aanwezig, zijn na 1995 nog maar met een paar territoria vertegenwoordigd en komen in de top tien niet meer voor. Aangenomen wordt dat dit vooral komt door het verschijnen van de Havik in de AWD. De Winterkoning is soms wel en soms niet aanwezig. Dit heeft vooral te maken met strenge winters. Deze standvogel herstelt zich echter steeds na zwakke winters zoals we er nu weer twee op een rij hebben meegemaakt. Inmiddels zijn er vanaf nul nu weer 5 territoria in het Hoegatterduin aanwezig, onvoldoende echter om in de top tien te komen. Heggenmus en Merel zijn veelal in de top tien aanwezig maar variëren sterk in de plaats op de lijstjes. Dat kan te maken hebben met strenge winters of, voor de Merel, een erg droog voorjaar, zodat er weinig voedsel is te vinden.

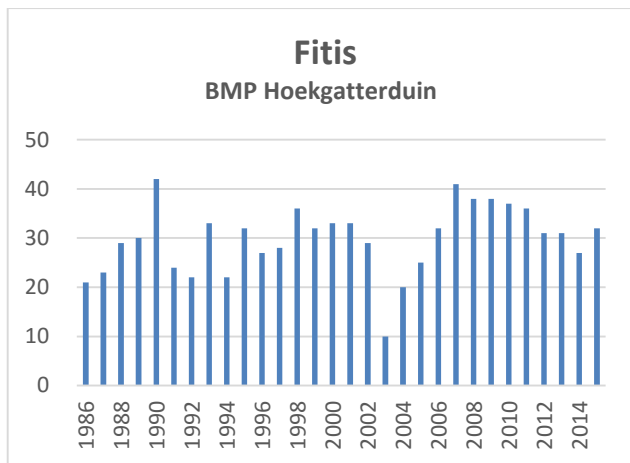
De Nachtegaal, die voorheen altijd aanwezig was in de top tien, is verder weggezaakt tot een dramatisch dieptepunt van 4 territoria. Hij houdt van oud en dicht struweel. Het lijkt erop dat het kappen van de Vogelkers de sterke achteruitgang heeft bevorderd.

Er is nog weinig onaantast struweel waarin hij zich prettig voelt. De overgebleven territoria zitten namelijk in bosjes, meestal Duindoorn, die niet zijn aangetast door het verwijderen van Vogelkers. In de negentiger jaren werden regelmatig 17 Nachtegalen geteld! De teruggang heeft niet te maken met regionale of landelijke trends want in andere plots van de Zuidelijke AWD worden zelfs toenemende aantallen geteld.

Verheugend is de komst van de Boomleeuwerik in de top tien van 2015, een vogel die het uitsluitend van zandgronden moet hebben, het liefst gemengd met verstuingen. Deze vogel met mooie karakteristieke zang doet het vooral de laatste jaren goed. Voorheen werd hij een enkele keer waargenomen, maar vanaf 2008 is het aantal toegenomen. Als je de veldkaart van het Hoegatterduin bekijkt kun je de territoria bijna uittekenen. Ze hebben wat bosjes nodig, droog zand, maar vooral ook een vlakte waarop gefoerageerd kan worden. Veel meer dan 7 territoria zullen het daarom wel niet worden en zijn plaats in de top tien is daarmee onzeker.

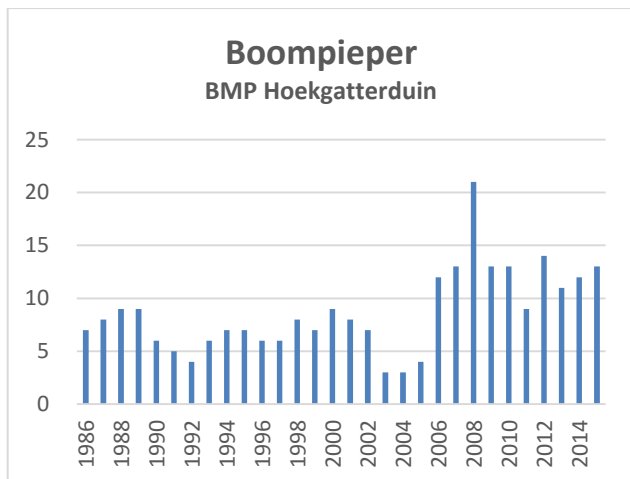
BODEMBROEDERS

De foto van de bloeiende Meidoorns laat nog wat anders zien. De gras- en kruidlaag is erg kort; het ziet er uit alsof er is gemaaid. Het is het resultaat van begrazing; de damherten en schapen houden alles kort en beperken de groei en bloei van de duinflora. Als alles wordt kort gehouden, hoe zou het dan de groundbroeders vergaan? In de top tien lijstjes zijn drie bodembroeders te vinden: de Fitis, Boompieper en Boomleeuwerik. Ze broeden niet echt op de grond; hun nesten maken ze in graspollen, dikwijls tegen boomstammetjes aan of half verscholen onder een struikje. De nesten zijn heel moeilijk te vinden; je moet er eindeloos geduld voor hebben en als je zeker weet waar het nestje ligt dan nog is het nauwelijks te zien als je er boven staat! Reden genoeg om dieper op de tellingen in te gaan.

Grafiek 1 Fitis

De Fitis is weliswaar afgenomen in vergelijking met het recordjaar maar doet het goed als naar het gemiddelde wordt gekeken. De trend is weliswaar licht negatief maar 2015 betekende al een gering herstel.

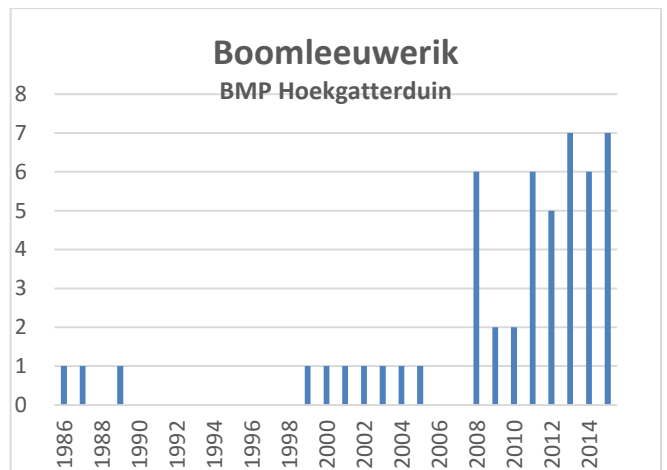

Grafiek 2 Boompieper

De grafieken laten zien dat de Boomleeuwerik vooral de laatste jaren, vanaf 2008 in toenemende mate aanwezig is na een lange periode van slechts enkele waarnemingen. Hetzelfde patroon doet zich voor in andere gebieden van de Zuidelijke AWD. De Boompieper is steeds met een aantal territoria aanwezig geweest en na 2005 gemiddeld met bijna 100% toegenomen namelijk van gemiddeld 6 tot 12 territoria.

De abrupte toename zou te maken kunnen hebben met de begrazing die volgens de AWD in 2008 is begonnen. Landelijk nemen zowel Boompieper als Boomleeuwerik trendmatig toe en het is waarschijnlijker dat de toenemende aantallen in de AWD ook met deze trend te maken hebben.

Overigens zijn de pieken van 2008 waarschijnlijk het gevolg van een verkeerde handmatige BMP interpretatie.

Grafiek 3 Boomleeuwerik

Kennelijk heeft de begrazingsdruk van de laatste jaren niet verhinderd dat alle drie soorten zich in ruime mate weten te handhaven.

De toenemende recreatiedruk - het gebied grenst tenslotte direct aan de ingang van De Zilk - heeft kennelijk geen negatieve invloed op deze ontwikkeling terwijl de Vos de nestjes waarschijnlijk ook niet goed weet te vinden.

SLOT

Inmiddels is de intensieve begrazing in het Hoegatterduin beperkt en ook het aantal Damherten zal door afschot gaan afnemen.

Dit zal zonder meer een positief effect hebben op de vegetatie en misschien ook op de broedvogelstand.

Daarom blijft het interessant de ontwikkeling in het Hoegatterduin met spanning te blijven volgen.

REFERENTIES:

De foto's zijn van George Hageman en in 2015 in het Hoegatterduin genomen.

Schaap, L. en G. Hageman 2014. *Verslag van 6 jaar BMP in het Hoegatterduin*. De Strandloper 46 (1): 20-25.

Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.

Jacobs, J. 2015. *Verslag AWD Broedvogeltellingen 2015*. De Strandloper 48 (1): 18-20. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.